

Otwarcie perspektyw współpracy

I Ogólnopolska Konferencja Oprawoznawcza *Tegumentologia polska dzisiaj*, Toruń 26–27 czerwca 2014, Instytut Informacji Naukowej i Bibliologii Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, Biblioteka Uniwersytecka w Toruniu

W dniach 26–27 czerwca 2014 r. odbyła się pierwsza w Polsce konferencja oprawoznawcza pn. *Tegumentologia polska dzisiaj*, zorganizowana przez Instytut Informacji Naukowej i Bibliologii UMK wraz z Biblioteką Uniwersytecką w Toruniu, pod patronatem honorowym Minister Nauki i Szkolnictwa Wyższego prof. Leony Kolarskiej-Bobińskiej.

Koncepcja imprezy zrodziła się ponad rok wcześniej, w toku dyskusji, które prowadziłem z prof. Januszem Tondelem, dyrektorem Instytutu, a przede wszystkim znakomitym znawcą dawnego introligatorstwa, na temat wieloaspektowych zaległości naszej nauki w badaniach dawnego introligatorstwa polskiego na tle Europy i USA. Za konieczne uznaliśmy wysunięcie idei konsolidacji rodzimych tegumentologów poprzez wymianę doświadczeń i prezentację wyników prac. Bólcząką polskiego środowiska badaczy opraw jest bowiem działalność w rozproszeniu, co wydatnie spowalnia postęp badawczy, rozumiany głównie jako twórcza dyskusja i wypracowywanie wspólnych formuł metodologicznych.

Do wzięcia udziału w Konferencji zaproszeni zostali w pierwszej kolejności reprezentanci nauk akademickich, jak bibliologia, historia sztuki, historia i konserwacja zabytków, oraz bibliotekarze i archiwiści wyspecjalizowani w analizach opraw. Z założenia interdyscyplinarny charakter Konferencji służyć miał uzmysłowieniu przydatności, czy zgoła niezbędności, wiedzy tegumentologicznej w badaniach realizowanych na szerokim polu nauk humanistycznych, jak również w praktyce konserwatorskiej oraz bibliotekarsko-archiwistycznej. Narastające w ostatnich latach wśród bibliofilów i antykwariuszy zainteresowanie dawnym introligatorstwem sprawiło, że do uczestnictwa w imprezie zaproszono też osoby z tych kręgów. Naszym założeniem było bowiem rozpropagowanie najświeższych osiągnięć rodzimej tegumentologii także w środowisku pasjonatów tej dziedziny rzemiosła. Przede wszystkim jednak jako niezwykle obiecująca jawiła się perspektywa upublicznienia wyników inwentaryzacji i analiz zbiorów opraw w rodzimych bibliotekach, archiwach i muzeach. Wobec nikłej, tudzież zdezaktualizowanej wiedzy o dorobku poszczególnych ośrodków introligatorstwa na historycznych i dzisiejszych ziemiach Polski za pożądaną uznane zostało zobrazowanie aktualnych wyników

badan nad działalnością tych ośrodków od epoki średniowiecza, a także badań nad przemianami w technice wykonawstwa i zdobnictwa opraw oraz nad sylwetkami indywidualności polskiego intrologatorstwa na tle europejskim.

W efekcie podjętych działań, wspartych m.in. przez Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego, Stowarzyszenie Bibliotekarzy Polskich oraz media lokalne i ogólnopolskie (w tym poczytne czasopismo „Spotkania z Zabytkami”) do Torunia zjechało blisko 70 prelegentów i słuchaczy, reprezentujących niemal wszystkie ważniejsze uczelnie, biblioteki, archiwa i muzea świeckie oraz kościelne. Nad wyraz liczne uczestnictwo konserwatorów zabytków dowiodło zaangażowania tej grupy zawodowej w zgłębianie wiedzy o oprawach. Jednocześnie jednak rozczarowała niemal całkowita absencja bibliofilów i antykwariuszy, co przez wielu zinterpretowane zostało jako dowód marazmu w tych kręgach, a zarazem nieustannego oddalania się od siebie polskich środowisk naukowego i kolekcjonerskiego. W trakcie obrad wygłoszono dziewiętnaście referatów i trzy komunikaty, ponadto dokonano pięciu prezentacji zbiorów bibliotecznych i prac konserwatorskich, jak również otwarto wystawę faksymiliów.

W pierwszych referatach zdiagnozowano kondycję rodzimej tegumentologii (Janusz Tondel), przedstawiono postulat opracowania słownika oprawoznawczego (Elżbieta Pokorzyńska) oraz zarysowano problem opraw jako przedmiotu kształcenia akademickiego (Agnieszka Biały). Meritum owych wystąpień uzmysłowiło kolosalne braki i zaległości w wiedzy o historycznym i współczesnym polskim intrologatorstwie oraz dziełach obcych znajdujących się w rodzimych zbiorach.

Dalszą część pierwszego dnia obrad podzielono na dwa bloki tematyczne (*Ujęcia problemowe* oraz *Instyтуcjonalne zbiory opraw*). W ich ramach przeanalizowano dorobek wybranych intrologatorów polskich od późnego średniowiecza, m.in. Macieja Hadebera (Tomasz Garwoliński), Intrologatora MC (Marianna Czapnik),

Janusz Tondel z Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu, przewodniczący Rady Naukowej konferencji oraz Elżbieta Pokorzyńska z Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy

Zdjęcia
z konferencji
autorstwa
Piotra Kurka

Monogramisty IC i Intrologatora dwóch mszałów krakowskich (Elżbieta Knapęk), a także wybitnego italianisty krakowskiego Macieja z Przasnysza (Arkadiusz Wagner). Przedmiotem analiz uczyniono recepcję włoskich formuł dekoracyjnych na polskich oprawach renesansowych oraz powiązania antycznej ikonografii monetarnej, renesansowego medalierstwa i ilustracji książkowej z intrologatorstwem (Arkadiusz Wagner, Piotr Jaworski). W szeregu referatów podjęto problem supereklibrisów, w tym znaków własnościowych z kręgów zakonnych w Polsce (Katarzyna Płaszczyńska-Herman) oraz na Śląsku (Adam Żurek). Z kolei sandomierskie księgi miejskie posłużyły jako *exempla* zastosowania supereklibrisów urzędów państwowych z XVI i XVII w. (Katarzyna Madejska). Naturalnie, na imprezie nie mogło zabraknąć analizy supereklibrisów królewskich, w tym znaków własnościowych z „monumentów” Zygmunta Augusta oraz księgozbiorów Wazowskich (Dorota Sidorowicz-Mulak). Wątek supereklibrisowy pojawiał się też w innych referatach, których przedmiotem były oprawy z wybranych księgozbiorów kanonickich i zakonnych (Michał Muraszko, Jacek Partyka).

Punktem wyjścia dla szczegółowych analiz formalno-stylowych czy też monograficznych stała się charakterystyka zbiorów opraw w niektórych placówkach krajowych, np. Biblioteka Jagiellońskiej (księgozbiór kamedulski z Bielán – Jacek Partyka), Biblioteka Naukowej PAU i PAN w Krakowie (Elżbieta Knapęk), Muzeum Narodowym w Krakowie (Monika Paś), biblioteki oo. karmelitów na Piasku w Krakowie (Szymon Sułeczki) oraz Biblioteka Katedralnej w Gnieźnie (Piotr Pokora).

Zgodnie z założeniem organizacyjnym, drugi dzień obrad zdominowany został przez dyskurs konserwatorski (*Perspektywa konserwatorska i digitalizacyjna*). W jego ramach mieścił się referat poświęcony korzyściom, jakie ustalenia konserwatorskie dają badaczom autorstwa opraw (Małgorzata Pronobis-Gajdzis). Tech-

nika wykonawcza opraw została scharakteryzowana jako pełnowartościowy przedmiot analiz tegumentologicznych (Ewa Chlebus). Odtworzono też proces rekonstrukcji i artystycznej kreacji opraw nowożytnych Biblii (Dorota Jutrzenka-Supryn, Jolanta Czuczko). Zagadnienie identyfikacji późnogotyckich opraw jako wyzwanie konserwatorskie przeanalizowano na podstawie działań podejmowanych w Bibliotece Uniwersyteckiej we Wrocławiu (Katarzyna Łabuz, Weronika Karlak). Z działalnością tej placówki związany był też komunikat poświęcony zaawansowanym technologiom digitalizacyjnym służącym naukowcom i konserwatorom w badaniu opraw (Marcin Szala).

Blok wystąpień konserwatorskich zwieńczyły prezentacje, które odbyły się w specjalnie przygotowanej sali bibliotecznej. Scharakteryzowano w nich zabiegi nad cennymi kodeksami średniowiecznymi z Biblioteki Uniwersyteckiej w Toruniu (Barbara Wojdyła, Lidia Bannach-Szewczyk), a także prace nad sporządzaniem kopii pierwotnej gotyckiej oprawy egzemplarza Biblii Gutenberga ze zbiorów pelplińskich (Dominika Lidia Borysławska).

Efekty podobnych działań zaprezentowano na wystawie faksymiliów kodeksów i druków od średniowiecza po wiek XIX, wykonanych w firmie Młotkowski. Szczególnym wydarzeniem stała się jednak prezentacja najcenniejszych cymeliów średniowiecznego i nowożytnego introligatorstwa ze zbiorów Biblioteki Uniwersyteckiej w Toruniu (Marta Czyżak, Maria Strutyńska), dokonana dzięki uprzejmości dyrektora Biblioteki Uniwersyteckiej w Toruniu Krzysztofa Nierzwickiego. Na przywołanie zasługują tu zwłaszcza woluminy ze „Srebrnej Biblioteki” księcia Albrechta Pruskiego, jedyny w Polsce egzemplarz oprawy z doborowego księgozbioru Jeana Groliera, oprawy nacinane z XIV – początku XV w., oprawa *Biblii* wykonana prawdopodobnie w latach trzydziestych XV wieku w Gdańsku lub innym ośrodku pruskim, której dekorację sporządzono w technice drzeworytniczej, czy

też rzadkie w skali europejskiej dzieło niderlandzkiego introligatora późnogotyckiego Jacobusa Clercx de Ghele.

Mimo iż spektrum tematów wystąpień było tak szerokie, dyskusje toczone pomiędzy wystąpieniami i podsumowanie obrad uzmysłowiły, że – powolny – postęp wiedzy tegumentologicznej dokonuje się zaledwie w kilku centrach rodzimego introligatorstwa (Kraków, Poznań, Warszawa), obok których sytuują się ośrodki zbadane bardzo słabo (Gdańsk, Lwów, Wrocław, Toruń, Szczecin) lub w ogóle nie badane (liczne pomniejsze miasta z ziem koronnych i terenów wcielonych do Polski po II wojnie światowej). Co gorsza, w pogłębieniu owej wiedzy coraz mniej pomagają dezaktualizujące się teksty przedwojenne, a nawet te, które powstały w pierwszych dziesięcioleciach powojennych. Jak widać, przed badaczami rysuje się perspektywa żmudnej pracy, której podwaliną winna być inwentaryzacja zbiorów. W tym kontekście ważnym postulatem stała się modyfikacja procedur udostępniania dzieł do badań, w obecnym stanie bowiem formalności są przewlekłe i uciążliwe. Absolutnie niezbędne jest też wypracowanie ujednoliconej metodologii analiz oraz zasobu pojęciowego, co z kolei warunkuje powstrzymanie chaosu terminologicznego w opisach opraw i technik ich wykonania.

Podjmując owo wyzwanie o fundamentalnym znaczeniu, podczas zamknięcia obrad zdecydowano o podjęciu prac nad stworzeniem ilustrowanego słownika tegumentologicznego, na razie ograniczającego się do najważniejszych pojęć. Zostanie on włączony do pokonferencyjnego tomu studiów, którego wydanie planowane jest na połowę 2015 r. Wedle wspólnej opinii uczestników wydarzenia, stanowić to będzie podstawę dla zintensyfikowania rozwoju „nowej polskiej tegumentologii”. Szansę ku temu powinna dać II konferencja oprawoznawcza, którą zaplanowano na połowę 2016 r., a której wstępnie ustalona nazwa brzmi: *Introligatorzy i ich klientela*. Wszystkich zainteresowanych ową problematyką już dziś zapraszam do Torunia.

Arkadiusz Wagner